

УДК 343.232

Остапчук Л. Г.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна;

Сенік А. В.,

слухач 2-го курсу факультету заочного, контрактного
навчання та підвищення кваліфікації працівників,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

У статті здійснено аналіз кримінального законодавства зарубіжних країн щодо функціонування інституту кримінального проступку. Вивчено чинні джерела кримінального права Франції, Федеративної республіки Німеччина, Естонії, Латвії, Італії та Польщі, в яких закріплено поділ злочинних діянь на види. Приділено увагу процесу формування законодавчих конструкцій щодо критеріїв диференціації злочинних діянь. Визначено основні кваліфікаційні ознаки кримінального проступку.

Ключові слова: кримінальний проступок, правопорушення, злочин, діяння.

Постановка проблеми. В юридичній літературі вже давно обговорюється питання «реанімування» в кримінальному законодавстві поняття кримінального проступку. Кримінальний проступок – один із видів кримінального правопорушення, після злочину, що вимагає від держави відповідної реакції.

Актуальність обраної теми підтверджується існуванням цього правового інституту вже протягом багатьох років у зарубіжних країнах, що і вказує на необхідність вивчення їх досвіду щодо функціонування інституту кримінального проступку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання реформування кримінального та адміністративного законодавства у результаті запровадження інституту кримінальних проступків досліджували такі вчені, як: В. І. Борисов, Д. О. Балобанова, Н. Л. Березовська, І. П. Голосніченко, О. О. Кашкаров, Ю. Ю. Коломієць, В. М. Куц, Н. М. Мирошниченко, В. О. Навроцький, О. В. Острогляд, В. О. Туляков, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк та інші вчені. Вченими опубліковано низку нау-

кових статей, що висвітлювали ознаки, місце, концептуальну модель інституту кримінального проступку. Однак особливості функціонування досліджуваного правового інституту у зарубіжних країнах залишаються мало дослідженими та потребують нашої уваги.

Формулювання мети. Метою статті є вивчення зарубіжного досвіду функціонування інституту кримінального проступку.

Виклад основного матеріалу. Аналіз кримінального законодавства деяких зарубіжних країн вказує на те, що за ступенем тяжкості до кримінального проступку належать нетяжкі діяння, за вчинення яких передбачено покарання у виді штрафу, позбавлення волі на короткий термін (до трьох місяців у Латвії, до одного місяця в Естонії), позбавлення водійських прав (Естонія), призначення виправних робіт.

Відповідно до КК Австрії злочином вважається умисне діяння, за яке законодавством передбачено відповідальність у виді довічного позбавлення волі або позбавлення волі на строк більше 3-х років. Усі інші протиправні діяння вважаються кримінальними проступками [1, с. 42]. Параграфом 12 Кримінального кодексу Німеччини злочином вважаються протиправні діяння, за вчинення яких як мінімальне покарання передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до одного року та більше, а кримінальними проступками є діяння, за які законодавець передбачив відповідальність на більш короткий строк або покарання у виді штрафу [2]. Таким чином, розмежування злочину та проступку є вид покарання у цих країнах. Вітчизняний законодавець під час кваліфікації діянь та віднесенні їх до категорії злочину чи проступку вказує на необхідність визначення ступеня суспільної небезпеки діяння та розмір завданої шкоди.

Також вітчизняний законодавець вказує на необхідність введення до кримінального законодавства категорії кримінальне правопорушення, яке міститиме в собі два підвиди – злочин та проступок.

Відповідно до Кримінального кодексу Латвійської Республіки (далі – КК Латвії) кримінальні правопорушення поділяються також на: кримінальні проступки (*kriminālprākāpumos*) та злочини (*noziedzumos*) [3]. У свою чергу, злочини класифікуються на:

а) злочини невеликої тяжкості (умисний злочин, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі на термін від трьох місяців до трьох років; злочин, що було вчинено з необережності, за який передбачено позбавлення волі до восьми років); б) тяжкі злочини (умисні злочини, за які передбачено позбавлення волі на строк від трьох до восьми років; в) злочини, що було вчинено з необережності, за які передбачається покарання у виді позбавлення волі на строк понад вісім років); г) особливо тяжкі злочини (умисні злочини, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад вісім років або довічне позбавлення волі).

Аналіз ст. 7 КК Латвії містить визначення поняття проступок, під яким розуміють правопорушення, за здійснення якого передбачається покарання у виді позбавлення волі на строк від 15 днів до трьох місяців (тимчасове позбавлення волі) або у виді меншого покарання. Поряд з цим законодавець визначає види так званого «меншого покарання», зокрема: штраф у розмірі від трьох до ста мінімальних заробітних плат (ст. 41 КК Латвії); виправні роботи (ст. 36 КК Латвії); додаткове покарання у виді обмеження прав або пробації (ст. 36, п. 3 КК Латвії).

Під час призначення виду покарання враховується характер вчиненого правопорушення та заподіяну винною особою шкоду (ст. 46 КК Латвії). За спробу вчинення кримінального проступку особа не несе кримінальної відповідальності (ст. 15, п. 6 КК Латвії). Водночас, особа не може бути притягнута до кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення злочину минули такі строки (ст. 56 КК Латвії): два роки з дня вчинення кримінального проступку; п'ять років з дня вчинення злочину невеликої тяжкості; десять років з дня вчинення тяжкого злочину; п'ятнадцять років після скоєння особливо тяжкого злочину, крім злочину, за яке передбачено довічне ув'язнення.

Також законодавцем визначений порядок звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка вчинила проступок за наявності мирової угоди з потерпілим або його представником (ст. 58, п. 2 КК Латвії). Суд може звільнити від відбування покарання особу, яка вчинила проступок внаслідок залежності від алкоголю,

наркотичних, психотропних чи токсичних речовин, якщо ця особа погодилася лікуватись від залежності (ст. 59, п. 4 КК).

Статтею 3 Кримінального кодексу Естонської Республіки (далі – КК Естонії) визначено два види кримінального правопорушення: злочин (*kuriteod*) та проступок (*väärteod*) [4]. Кримінальним проступком законодавець вважає винне діяння, яке карається штрафом, арештом або позбавленням водійських прав.

За вчинення кримінального проступку суд або установа, що веде провадження в позасудовому порядку, може притягнути винного до таких видів покарань: а) покарання у виді штраф у розмірі від трьох до трьохсот штрафних одиниць; б) покарання у виді арешту на строк до тридцяти днів (ст. 48 КК Естонії); в) покарання у виді позбавленням водійських прав на строк до одного року (ст. 50 КК Естонії); г) покарання у виді виправних робіт, строк відбування яких не повинен перевищувати дванадцяти місяців (ст. 69, п. 3 КК Естонії).

Якщо в діях винного є ознаки складу злочину та проступку, то така особа буде притягнута до відповідальності тільки за вчинення злочину.

Характерною особливістю естонського кримінального законодавства є неможливість притягнення до відповідальності особи, якщо з дня вчинення кримінального проступку минуло два роки (ст. 81 КК Естонії).

Вивчення положень ст. 111 Кримінального кодексу Французької республіки (далі – КК Франції) дало змогу виокремити три групи злочинних діянь залежно від їх тяжкості, а саме: 1) злочини (*crimes*); 2) проступки (*délits*); 3) порушення (*contraventions*) [5].

У кримінально-правовій доктрині Франції кримінальний проступок слід тлумачити як будь-яку дію або бездіяльність, вчинену умисно або з необережності, заборонену в суспільстві під загрозою покарання, визначеного кримінальним законом. За ступенем тяжкості до кримінального проступку належать нетяжкі діяння [6].

За вчинення кримінального проступку КК Франції передбачено покарання у виді тюремного ув'язнення на строк до десяти років.

Законодавець передбачає заміну покарання у виді тюремного ув'язнення за вчинення кримінального проступку у таких випадках:

1) якщо проступок підлягає покаранню у виді тюремного ув'язнення, суд може призначити покарання у виді штрафо-днів. Це означає, що засуджений зобов'язаний внести до державного бюджету суму, загальний розмір якої залежить від встановленого суддею щоденного внеску, що виплачується протягом певної кількості днів. Розмір щоденного внеску встановлюється з урахуванням доходів і витрат підсудного; але він не може перевищувати 1000 €. Кількість штрафо-днів визначається з урахуванням обставин злочинного діяння, але не може перевищувати 360 днів (ст. 131-5 КК Франції);

2) якщо проступок карається тюремним ув'язненням, можуть бути призначені одне або кілька покарань у виді позбавлення або обмеження таких прав: а) позбавлення прав водія строком не більше ніж на п'ять років (п. 1, ст. 131-6 КК Франції); б) заборона на керування деякими транспортними засобами на строк не більше ніж на п'ять років (п. 2 ст. 131-6 КК Франції); в) анулювання прав водія із заборонаю не більш ніж на п'ять років домагатися видачі нових прав (п. 3 ст. 131-6 КК Франції); г) конфіскація транспортних засобів, що належать засудженому (п. 4 ст. 131-6 КК Франції); д) заборона на строк не більше ніж на один рік використання одного або кількох транспортних засобів, що належать засудженому (п. 5, ст. 131-6 КК Франції); е) заборона на строк не більше як на п'ять років володіти або носити зброю (п. 6, ст. 131-6 КК); є) конфіскація однієї або кількох одиниць зброї, що належать засудженому або якими він вільно розпоряджається (п. 7, ст. 131-6 КК); ж) позбавлення дозволу на полювання із заборонаю не більше ніж на п'ять років (п. 8, ст. 131-6 КК Франція); з) заборона на строк не більше п'яти років видавати чеки (за певними винятками) і користуватися кредитними картками (п. 9, ст. 131-6 КК Франція); к) конфіскація предмета, який використовувався або призначався для вчинення злочинного діяння, або предмета, що є його наслідком (п. 10, ст. 131-6 КК Франція).

Характерними особливостями кримінального законодавства Франції є: а) за деякі види проступків законодавець передбачає і

покарання у виді позбавлення волі на певний строк так і обмеження волі (ст. 131–6 КК Франції), також ст. 131–7 КК Франції визначено види проступків, за які передбачено покарання тільки у виді штрафу; б) покарання тюремним ув'язненням не може бути призначене разом з іншим покаранням у виді позбавлення або обмеження прав у ст. 131–6, а також із покаранням у виді виконання роботи в громадських інтересах (ст. 131–9 КК); в) якщо проступок карається тюремним ув'язненням, суд може призначити виконання від 20 до 280 годин неоплачуваної роботи в громадських інтересах на користь державної юридичної особи або іншої організації, що має право здійснювати роботи в громадських інтересах; г) покарання у виді виправних робіт не призначається, якщо підсудний відсутній на судовому засіданні або відмовляється від їх виконання (ст. 131–8 КК Франції); д) у справах про проступки суд може за наявності вагомих підстав медичного, сімейного, професійного чи соціального порядку винести рішення про виконання штрафу частинами протягом періоду, що не перевищує трьох років (ст. 132-28 КК Франції).

Вивчення досвіду функціонування інституту кримінального проступку в ФРН дає можливість виокремити два види злочинних діянь: злочин (*Verbrechen*) та проступок (*Vergehen*) (§ 12 КК ФРН). Відповідно, злочином є протиправні діяння, які караються позбавленням волі на строк від одного року, проступок – це протиправне діяння, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на короткий термін (до 1 року) або покарання у виді штрафу [7]. До таких належать: порушення офіційних оголошень, заняття забороненою проституцією, погроза злочином, використання неправдивих свідочств про стан здоров'я тощо.

Нормами Кримінально-процесуального кодексу ФРН регламентовано особливості кримінального провадження щодо проступків. Прокурор має право за згодою уповноваженого на відкриття судового розгляду суду відмовитися від переслідування у провадженні проступків, якщо вина особи, яка вчинила це діяння, є незначною і не існує публічного інтересу в переслідуванні (§ 153 КПК ФРН) [8]. Положення § 154d КПК ФРН передбачають, якщо висунення обвинувачення у зв'язку з проступком залежить від вирішення питання, що вирішується відповідно до

цивільного або адміністративного права, то прокуратура може визначити строк для вирішення питання в цивільному або адміністративному судочинстві. Зазначені вище положення доповнює Закон «Про третейські суди в громадах» від 1990 року, відповідно до якого прокурор має право передати справу до третейського суду, якщо в результаті цього можна очікувати на позасудове рішення, зокрема відшкодування або укладання угоди між особою, яка скоїла діяння, та потерпілим [9].

На відміну від вищезазначених законодавств в італійському кримінальному праві не міститься визначення злочину. Відповідно до ст. 39 Кримінального кодексу Італії (далі – КК Італії) кримінальні правопорушення поділяються на злочини (*delitti*) і проступки (*contravvenzioni*) залежно від різних видів покарання, що призначаються за їх вчинення відповідно до цього кодексу [10]. Таким чином, КК Італії вказує тільки на категоризацію кримінально караних діянь. Також у законодавстві Італії визначена відмінність злочинів і кримінальних проступків залежно від тяжкості покарань, які призначаються за їх вчинення. До злочинів належать діяння, за які можуть бути призначені довічне позбавлення волі, позбавлення волі і штраф; проступками є діяння, які караються арештом або грошовим стягненням (ст. 17).

Основними джерелами кримінального права Польщі є Конституція та Кримінальний кодекс. Польське законодавство про адміністративні проступки майже повністю відокремлене від кримінального права. У Польщі свідомо почали створювати законодавство про адміністративні делікти окремо від кримінального (хоча певні положення Кримінального кодексу Республіки Польща за аналогією застосовуються до адміністративних деліктів). Так, адміністративні делікти підпадають під дію положень Кодексу про правопорушення (*Kodeks wykroczeń*) та Кодексу про провадження в справах про порушення (*Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia*).

Відповідно до ст. 7 Кримінального кодексу Польщі розрізняють два види кримінальних правопорушень: злочин (*zbrodnia*) та проступок (*występkiem*) 9. Злочин карається ув'язненням на строк від трьох років, проступок – штрафом у розмірі понад 30

денних ставок, або понад 5000 злотих, обмеженням волі або позбавленням волі на строк до одного місяця [11].

Висновки. Під час пошуку можливостей у подальшому вдосконалити інститут кримінального проступку нами проведено аналіз відповідних норм кримінального законодавства зарубіжних держав, а саме: Латвії, Естонії, Франції та Німеччини. Визначено, що положення сучасного зарубіжного кримінального законодавства законодавець максимально наблизив до норм міжнародного кримінального права, передбачених міжнародними угодами. Доведено, що розглянуті положення, якими регламентовано кримінальні проступки у Франції та ФРН, є найбільш наближеними до правової системи України, що зумовлює впровадження кримінального проступку за цим напрямом.

Також важливим елементом правової системи країн Західної Європи є відсутність консолідованого законодавчого акта про адміністративну відповідальність, адміністративні правопорушення або адміністративні покарання, подібних до Кодексу України про адміністративні правопорушення. Такі акти діють тільки в постсоціалістичних державах, причому в Латвії, Литві та Польщі вони були прийняті ще в період соціалістичного розвитку, а потім зазнали суттєвих змін. В окремих державах законодавство про адміністративні делікти є, за прикладом ФРН, частиною кримінального кодексу (Естонія). В інших державах (Латвія, Польща) законодавство про адміністративні проступки майже повністю відокремлене від кримінального права. Такий стан зумовлюється існуванням старих кодексів про адміністративні делікти, які регулюють відмінні від кримінального права діяння.

Список використаних джерел

1. Серебренникова А. В. Классификация преступных деяний по законодательству Германии, Австрии и Швейцарии и ее значение. *Бизнес в законе*. 2012. № 5. С. 42–46.

2. Огляд європейського законодавства щодо поділу правопорушень на злочини, кримінальні проступки та адміністративні правопорушення. URL: <http://bit.ly/2EdwFzc> (дата звернення: 10.01.2019).

3. Kriminällikums. URL: <https://m.likumi.lv/doc.php?id=88966> (дата звернення: 10.01.2019).

4. Karistusseadustik. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/184411> (дата звернення: 10.01.2019).

5. Кримінальний кодекс Французької республіки. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=5816D4E0B6F9552CA0F89466C3839D59.tplgfr33s_1?idSectionTA=LEGISCTA000006149814&cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20180208 (дата звернення: 10.01.2019).

6. Федотова Г. В. Правове регулювання інституту кримінального проступку у Франції, Німеччині та Великобританії. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. Київ, 2015. № 4. С. 275–290.

7. Кримінально-процесуальний кодекс ФРН. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/BJNR006290950.html> (дата звернення: 10.01.2019).

8. Strafprozessordnung (StPO) § 153 Absehen von der Verfolgung bei Geringfügigkeit. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/__153.html (дата звернення: 10.01.2019).

9. Gesetz über die Schiedsstellen in den Gemeinden. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/schiedsg/DDNR015270990.html> (дата звернення: 10.01.2019).

10. Codice penale. URL: <http://bit.ly/24k3m13>. (дата звернення: 10.01.2019).

11. Kodeks karny. URL: <http://bit.ly/2yE2CN4>. (дата звернення: 10.01.2019).

12. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ: Дакор, 2018. 1360 с.

References

1. Serebrennikova, A. V. (2012), "Classification of criminal acts under the law of Germany, Austria and Switzerland and its significance", *Business in law*, No 5, pp. 42–46.

2. Review of European legislation on the division of offenses for crimes, criminal and administrative offenses (2019), available at: <http://bit.ly/2EdwFzc>, (accessed 10 January 2019).

3. Criminal Code of Republic of Latvia (1998), available at: <https://m.likumi.lv/doc.php?id=88966>, (accessed 10 January 2019).

4. Criminal Code of Republic of Estonia (2001), available at: <https://www.riigiteataja.ee/akt/184411>, (accessed 10 January 2019).

5. Criminal Code of France (1992), available at: https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=5816D4E0B6F9552CA0F89466C3839D59.tplgfr33s_1?idSectionTA=LEGISCTA0000061498

14&cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20180208, (accessed 10 January 2019).

6. Fedotova, H. V. (2015) "Legal regulation of the institute of criminal misconduct in France, Germany and the United Kingdom". *Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, No 54, PP. 275–290.

7. Code of Criminal Procedure of FRN (1950), available at: <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/BJNR006290950.html>, (accessed 10 January 2019).

8. Strafprozessordnung (StPO) § 153 Absehen von der Verfolgung bei Geringfügigkeit, available at: https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/_153.html, (accessed 10 January 2019).

9. Gesetz über die Schiedsstellen in den Gemeinden, available at: <https://www.gesetze-im-internet.de/schiedsg/DDNR015270990.html>, (accessed 10 January 2019).

10. Codice penale, available at: <http://bit.ly/24k3m13>, (accessed 10 January 2019).

11. Penal Code, available at: <http://bit.ly/2yE2CN4>, (accessed 10 January 2019).

12. Melnyk, M.I. and Khavroniuk, M.I. (2018), *Scientific and Practical Commentary of the Criminal Code of Ukraine*, Dakor, Kyiv.

Ostapchuk L. H., Senik A. V.

PECULARITIES OF THE INSTITUTE OF CRIMINAL MISDEMEANOR FUNCTIONING IN FOREIGN COUNTRIES

The analysis of the criminal legislation of foreign countries regarding functioning of the institution of criminal misdemeanor was maintained in the article. It was determined that in legal literature the issue of "resuscitation" of a criminal offense in criminal law has been discussed for a long time. Criminal misdemeanor is one of the types of criminal offense, after a crime that requires a response from the state.

It was proved that the relevance of the chosen topic was confirmed by the existence of this legal institute in foreign countries that shows the need to study their experience.

Valid sources of criminal law of France, the Federal Republic of Germany, Estonia, Latvia, Italy and Poland that consolidate the division of criminal acts on species. The maintained analysis shows that the gravity of a criminal misdemeanor includes minor acts which the punishment is provided for in the form of a fine, imprisonment for a short term, deprivation of driving license, the appointment of corrective labor, etc.

It was determined that a legislator made the principles of modern foreign criminal legislation as similar as possible to the norms of international criminal law provided by international agreements. It was proved that the principles regulating

criminal offenses in France and Germany were as similar as possible to the legal system of Ukraine that predetermined introducing a criminal offense in this direction.

Also, an important element of the legal system of Western European countries is the lack of a consolidated legislative act on administrative liability, administrative offenses or administrative penalties similar to the Code of Ukraine on Administrative Offenses. Such acts are only valid in post-socialist states, and in Latvia, Lithuania and Poland they were adopted during the period of socialist development, and then they undergone significant changes. In some states, the legislation on administrative delicts is, according to the Federal Republic of Germany, a part of the Criminal Code (Estonia). In other states (Latvia, Poland) the law on administrative offenses is almost completely separated from criminal law. This situation is conditioned by the existence of old codes on administrative delinquencies that regulate actions different from criminal law.

Key words: *criminal misdemeanor, offense, crime, action.*